

## ЗА ЛЕКСИКАТА НА ХИМНОГРАФСКИТЕ ТЕКСТОВИ ОД МАКЕДОНСКА РЕДАКЦИЈА\*

Лилјана Макаријоска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Македонија

Subject of interest of our paper is the hymn graphic lexis in the triodes and in the menology, treated for the purposes for creating the Dictionary of the Macedonian Recension of Church Slavonic.

The hymn graphic texts, with their specific characteristics, enrich the knowledge on the Church Slavonic lexical fund, as a part of this Dictionary. The style of the hymn graphic texts requires specific selection of certain phonological, morphological and above all, lexical and word formation units, presence of archaic and updated lexis, words from the vernacular, as well as updates from the field of word formation.

Химнографските текстови со своите специфични лексички и зборообразувачки особености на своевиден начин ги збогатуваат сознанијата за црковнословенскиот лексичкиот фонд.

Работата врз *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*<sup>1</sup> овозможува дефинирање на специфичниот придонес на секој одделен текст во рамките на обработуваниот корпус. Во објавениот дел од материјалот особено доаѓа до израз лексичкото богатство на химнографските текстови, на триодите и на минејот.

Химнографските текстови се репрезентирани преку македонските триоди: Битолскиот<sup>2</sup> (Bit), Загрепскиот<sup>3</sup> (Zag), Шафариковиот<sup>4</sup> (Šaf), Орбелскиот<sup>5</sup> (Orb) и Хлудовиот триод<sup>6</sup> (Hlud), како и преку Ваташкиот минеј<sup>7</sup> (Vtš).

Несомнено значајна е и анализата на библиските читања во триодот. евангелските што ги разгледува Русек<sup>8</sup>, и паримејните читања на кои детално се осврнува Рибарова<sup>9</sup>.

На жанровската разновидност и специфичната структура на Ваташкиот минеј се должат лексичките специфичности во текстот<sup>10</sup>. Ваташкиот минеј, како еден од

\* врз основа на картотечниот и обработениот материјал од текстовите што се дел од материјалната база за *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, што е долгорочен проект на Одделението за историја на македонскиот јазик при *Институтот за македонски јазик Крсте Мисирков*.

<sup>1</sup> *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, гл. уредник З. Рибарова, ред. Л. Макаријоска, З. Рибарова, Р. Угринова-Скаловска, т. 1 (овед, А-Б), Скопје 2006

<sup>2</sup> посен триод, пишуван во XII век, содржи 101 л., се чува во Софија, во Библиотеката на БАН, 38

<sup>3</sup> според структурата е полн триод без поделба на посен и на цветен циклус, потекнува од првата пол. на XIII век, содржи 196 л., се чува во Загреб (ХАЗУ, IV д 107). Анализата на лексиката на македонските триоди покажува поголемо присуство на грцизми во Загрепскиот во однос на другите, па се наметнува претпоставка дека се работи за директен превод од грчки текст, што може да се поткрепи со текстолошки факти – Zag во структурата на службата, заедно со Šaf, се сместува во најархаичниот структурен тип на триод.

<sup>4</sup> полн триод без поделба на посен и на цветен циклус, содржи делови од уставот, пишуван е во втората четвртина на XIII век, има 157 л., се чува во Руската национална библиотека во С.-Петербург F.p. I.74.

<sup>5</sup> посен и цветен триод, содржи паримии и делови од уставот, потекнува од втората пол. на XIII век, содржи 245 л., се чува во Руската национална библиотека во С.-Петербург (F.p.I.102, Верк. (241 л.), В. F.124/4 (2 л.) и F.124/10 (2 л.)

<sup>6</sup> содржи паримии и делови од уставот, според структурата е полн триод без поделба на посен и на цветен циклус, пишуван е кон крајот на XIII век, има 191 л., а се чува во Москва (Государственный исторический музей Хлуд.133).

<sup>7</sup> празничен минеј со служби за големите црковни празници, како и за најпочитуваните светци, а за позначајните празнични денови се додадени паримии и синаксари и сл., пишуван во 1453 год. Се чува на Филолошкиот факултет во Скопје (инв. бр. 1319) и содржи 228 хартиени листови, се лоцира во с. Мешешта Охридско.

<sup>8</sup> заклучува дека најархаичен превод на евангелските читања има Hlud, а за Orb се карактеристични некои подновувања.

<sup>9</sup> заклучува дека паримејните читања во Orb и Hlud се важен извор за паримејниот превод. Во архаичната основа во Orb се напластени бројни подновувања, индивидуални варијанти и редакциски промени. Паримејните читања во Orb донесуваат нови сведоштва за архаичниот прототип на предлошката на ревидираната јужнословенска група – паралелно со постарата лексика се присутни и подновувања кои се најчесто самостојни, карактеристични за секој одделен текст. Од евидентираните 200 места на кои текстовите Orb и Hlud се разликуваат од паримејниците три четвртини се иновации, меѓу кои има преславизми, делумно русизми и делумно подновувања на дијалектна основа.

<sup>10</sup> Составен дел од текстот се химнографските, старозаветните содржини, житијните состави и деловите од типикот. Секој од овие жанрови има свои специфичности и во поглед на застапената лексика. Врз основа на анализата на лексиката во пролошките читања на Ваташкиот минеј се констатира дека за нив е карактеристична употребата на поинаква лексика во споредба со химнографскиот дел, блиска до секојдневниот живот. Во споредба со Станиславовиот пролог (Stan) Ваташкиот минеј преферира понова лексика, како на пр. *хџдожъство*, *хџдожъстене*

помладите небиблиски ракописи, во корпусот за Речникот, овозможува да се проследи не само односот кон традицијата, туку и специфичностите на македонскиот црковнословенски лексички фонд и прифаќањето на новите развојни тенденции и нивната постепенa интеграција во јазицната структура.

Триодите воопшто, се одликуваат на однос на библиските ракописи со лексичките и стилско-изразните средства, се одликуваат со нивниот реторичен карактер наметнат од нивната намена и потребата да се предизвика определен ефект врз слушателите, како и со ритмичката организираност на текстот и неговата стилистичка оформеност.

Стилистичката изграденост на триодот наложува специфичен избор на определени фонолошки<sup>11</sup>, морфолошки<sup>12</sup>, лексички и зборообразувачки<sup>13</sup> и синтаксички единици<sup>14</sup>. Химнографскиот текст во Орбелскиот триод покажува жанровско единство со химнографските делови во минеите и во октоисите.

Се забележува присуство на архаична, но и на подновена лексика. Според Црвенковска (2006), лексиката на триодите содржи многу архаични црти<sup>15</sup>, што може да е знак за тоа дека првиот словенски превод на триодот е многу стар, близок до Канонот. Присуството на моравизмите ја покажува врската со моравскиот терен, односно го потврдува мислењето дека првиот превод е настанат во Моравија, а наслојката на охридизмите ја потврдува неговата старост. Лексичките подновувања<sup>16</sup>, пак, главно го поврзуваат со Преславскиот книжевен центар.

Поради природата на химнографските дела, се јавува тенденција за апстрактна и фигуративна употреба на лексемите; тие честопати не се употребени со своето основно значење, туку само со фигуративно. На пр. лексемата *омаџенъ, омаџенънъ* има значење *'заблуден, грешен, кој живее надвор од Христовата вера'* итн<sup>17</sup>.

Голем дел од грцизмите во триодот се термини поврзани со црковната богослужба, односно литургиски грцизми. Тие се присутни најчесто во деловите од уставот:

**АНТИПАСХА:**

Ѡ андипасхѣ до падикости 216b28Orb; **АНТИФОНЪ:** таж«е» еу«ан»геліе» ·Ѡ · Ѡ ишан«а» антиф«онъ» ·Ѡ · тропаръ глас ·и· 105г10Hlud; **АПОДИПНО:** и събравше са поем н-а а-подипно въ хра мѣ прѣпростно а-не на-глас ни поклона творим 34vHlud;

**ЕКСАПСАЛМЪ:** таж«е» слоужба ѣтрѣни по ексапса«льмѣх» ал«илоу«гнѣ» гласоу трои«у«ноу» сти хол«огисамъ» 34vHlud; **ИРМОСЪ:** ерм«о»с ин глас ·е· видите видите јако азъ есмь б«огъ» вашъ 30a33Orb; **КАТИЗМА:** тожде стихол«огисамъ» ка«исмъ» таж«е» въскрѣ«сение» христо«во» 148v22Hlud;

**ЛИТОУРГИЈА:** бзѣаетъ литоургиа постна · в ѣт«вр»ток великѣ за«оу»тра ал«илоу»гнѣ» и тр оп«аръ» 97v3Hlud;

и по конѣни литѣрги с«ва»т«а»го василиа идем на трапезъ и ѣме варение безъ масла и пи ем вино 103r1Hlud; **МЕТАНИЈА:** влагати мет«ан»еи в келиѣхъ 25c10Orb; **МЕТИМОНЪ:** и пот«ом» поем ме«имонъ» въ на«чал»ѣ ·в· ѣас«а» ноши бзѣаетъ ѣмзѣение ногам и поставимъ ·в· прит ворѣ цр«ж»ковнѣм ѣмзѣвалницъ 103г4Hlud; **ПРОКИМЕНЪ:** вход прокименъ ·Ѡ· ѱсалом ·мъ· г«

наспроти хѣтросѣ во Stan, благоѣстие наспроти евангеліе во Stan, сзродьникъ наспроти ближика во Stan, шиѧ наспроти вѣна во Stan, клѣтъ наспроти хѣжа во Stan, но и обратно: сзвѣдѣтельствовати наспроти послоушествовати во Stan, храмина наспроти домъ во Stan.

<sup>11</sup> пр. фигурите како алитерација и асонанца бараат прецизен избор на фонемските структури.

<sup>12</sup> морфолошкиот паралелизам наложува употреба на одредени морфолошки категории.

<sup>13</sup> богатство на синоними, антоними, пароними, зборообразувачките модели во функција на одредени стилски фигури

<sup>14</sup> пр. потребата за ритмичко оформување на текстот наложила повторување на предлози, префикси, кратки заменски форми

<sup>15</sup> Во архаичниот слој се изделува лексиката што го поврзува Orb со лексиката на канонските ракописи или со онаа на ракописите од Охридската книжевна школа. вѣна, вѣлаѣти са наспроти погрѣжати, гѣгѣнѣз, жѣнѣхъ, кѣзѣнъ, лѣвѣзѣти итн. Во ракописот се среќаваат и извесен број протобугарски заемки како *внсьръз, волиарѣ, капиѣе, ковѣуегъ, коуѣмиръ, пѣуатъ, санъ, соѣе, вѣсоѣе*. За протобугаризми се сметаат и образувањата со суфикс *—ѣни* од типот *крѣмзѣѣни, кѣнигѣѣни*.

<sup>16</sup> Во Orb е присутен еден слој од поновата лексика заедничка со лексиката на преславскиот центар. Според Црвенковска (2006) најчесто се работи за лексика заедничка со онаа на Супрасалскиот зборник, како и со поновите преславски ракописи. Тука спаѓаат сложенките со прв дел *едино-* како: *единоименитъ, единомѣдровати, единопачаліе, единопачалѣнъ, единосѣшѣство, единопачадѣнъ*. Во понова лексика спаѓаат и: *заоушити, заоушение, злѣзѣ (жлѣзѣ), калъ, невѣрѣши, прижитіе, сзборъ*, покрај преславизмот *сзборъ*, потврден е и охридизмот *сзѣзѣниѣе*, каде што *сѣнѣница* е синоним на *сѣнѣниѣе*.

<sup>17</sup> овѣца обично се употребува за *'христијански верник, духовно чедо'*; лексемата *несѣкомъ* во химнографските текстови означува *'недопрен, девствен, чист'*;



Кај минејот внимание заслужуваат суфиксните именки, кои заземаат важно место при изградувањето на строфичната структура на жанровите форми во химнографските текстови, а најфреквентни се образувањата со суфиксите: -(ь)никъ, -(и)тель, -ьць, -(ь)ница од кои голем број отсуствуваат во старословенските текстови.

Пр. **ЛИКЪСТЕВНИКЪ:** ликъстевиѣнци 45b5Vtš, **ПОДЪПОРЬНИКЪ:** подпорниѣкъ 227a18Vtš; **ПОЛОЖЬНИКЪ:** положник 27c25Vtš; **СЛОУЖЬВЬНИКЪ:** слоужевници 1a11Vtš, **СЪДЪБИСТВЬНИКЪ:** съдъбиствиѣника 28d12Vtš; **СЪИСХОДЬНИКЪ:** съисходниѣкъ 27b31Vtš, **СЪПОСОВЬНИКЪ:** съпосовника 157a12Vtš, **ХРАВРЬНИКЪ:** храврѣник 134b30Vtš; **УДОЕСТЬВЬНИКЪ:** удоодествиѣника 199c28Vtš; **ЖЕНИТЕЛЬ:** женитель свѣтъ 135d14Vtš; **НАУЧИНАТЕЛЬ:** научинатель 201b13Vtš; **ОТЪМЪСТИТЕЛЬ:** ѿмъстител 76c31Vtš, **ПОГОУВИТЕЛЬ:** погоувителю 165d8Vtš; **ПОРУЧИТЕЛЬ:** порочител 59a6Vtš; **ПОСЛОУЖИТЕЛЬ:** послочителъ 155c21Vtš, **ПРЪКЛОНИТЕЛЬ:** прѣклонителъ 75b30Vtš; **БРАНЬНОЛЮБЬЦЬ:** браннолюбца 24c24Vtš; **ПШЕНИЦОДАВЬЦЬ:** пшеницодавецъ 105b1Vtš, **КРЪСТОНОСИЦА:** крѣстоснице 155b2Vtš; **ПЛАСАВИЦА:** плесавица 221c22Vtš; **СОУГОУБИЦА:** соугубица 39b15Vtš, **СЪПРЪЖЬНИЦА:** соупрочъжниѣца 50a21Vtš; **СВЪТНОСИЦА:** свѣтоснице 64b7Vtš; **СТРАСТОНОСИЦА:** страстоснице 193a33Vtš; **СЪЖИТЕЛЬНИЦА:** съжителница 102b33Vtš; **ПОКРОВИТЕЛЬНИЦА:** покровителниѣца 227a24Vtš; **СВЪТОВОДАТЕЛЬНИЦА:** свѣтоподателница 219d3Vtš.

Во химнографските текстови се потврдени и бројни префиксни и префиксно-суфиксни новообразувања.

Во однос на придавката префиксација зачестена е употребата на префиксот **прѣ-**<sup>18</sup>. Овој префикс внесува во значењето на зборот една нијанса на особина изразена во поголема мера, како апсолутен признак, значи служел како квантификатор што се гледа и од неговото заменување со други квантификатори: **многочлѣвѣстивѣ** 118a18 Orb | **прѣмночлѣвѣстивѣ** Šaf.

Придавките образувани со овој префикс се сметаат за „апсолутни“ суперлативни форми. Сп. на пр. **прѣблагенъ:** прѣблагѣннаа 106d24Orb; **прѣестъствѣнъ:** прѣестъствѣна 104d22Orb; **прѣлѣпъ:** прѣлѣпихъ 23c30Orb; **прѣлѣпни** 12d24Orb; **прѣмирнъ:** прѣмирны 91d42Orb.

Анализата на состојбата во триодните текстови (сп. Црвенковска, 1996 :118) укажува дека употребата или изоставањето на префиксот **прѣ-** зависи од чувството на преведувачот и притоа евидентно е дека во Орбелскиот мошне често овој префикс се јавува и на места каде што не се јавува во другите ракописи<sup>19</sup>. Сп. **ѿ прѣлѣсти члѣвѣжы** 100b21Orb | **ѿ лѣсти** Šaf, **прѣмъдрости** 19d19Orb | **немъдростѣи** Zag, **прѣподоубниѣмъ радование** 96b32Orb | **прѣподоубниѣмъ радование** Zag.

Честа е и употребата на комбинацијата на префикс со партикула **не-** и тоа како стилско изразно средство за возвишување на нешто што се смета за совршено, во духот на христијанската религија и филозофија: **прѣнепороучнъ:** прѣнепороучнаа 232b36Orb, **прѣнепороучна** 100c8Orb; **прѣнепороучна** 220b22Vtš.

Сп. **и непрѣсѣкомъ:** непрѣсѣкома 77c19Orb; **неоубадаемъ:** неубадаеми 128b14Orb; **неразлжчимъ:** неразлжчима 148d11Orb; **прѣнескверннъ:** прѣнескверноѣ 32b18Vtš; **неповѣдимъ:** неповѣдимаа 1r8Hlud; **неподвижимъ:** неподвижимаа 115r1Zag.

Мал број од овие придавки со **прѣ-** имаат синонимни образувања со **трѣ-** во кои се содржи значењето *'во голема мера се ѿседува она што е означено со виѿораѿија комѿоненѿија'* и со **мзного-, въсе- прѣблагенъ – прѣблагеннъ – трѣблагенъ:** прѣблагѣннаа 9a22Orb; прѣблагѣннаа 106d24

<sup>18</sup> Според Поп-Атанасова (2003) Климентовите химнографски дела се свечени, а користењето на овој префикс во нив може да се објасни со жанрот и со потребата на авторот од поразнообразни средства за изразување. Придавките со префикс **прѣ-** соодветствуваат на грчките придавки со префиксите: *пан-, про-, пара-, пер-, -лк-*, но заслужуваат внимание оние што се превод на грчките непрефиксирани придавки

<sup>19</sup> Сп. **прѣсѣтлы** 20b15Orb | **сѣтлы** Zag; **доуха прѣсѣтаго** 19c24Orb | **сѣтаго** Zag; **прѣчѣстала** 8c34Orb | **чѣстала** Zag; **прѣчѣстномъ дрѣвѣ** 83d3Orb | **вѣсѣчѣстномоу** Zag; додека има и обратни случаи кога префиксот отсуствува: **змен лжквы** 23b27Orb | **прѣлжквы** Zag; **крѣте чѣстны** 60d17Orb | **крѣте прѣчѣстны** Zag, **христе** ѿѣдры 63c27Orb | **прѣѿедри** Zag.



прѣдоусрѣтанеть 83b22Vtš, **прѣнеоуделѣти:** прѣнеуделѣтии 24c25Vtš.  
 прѣнеуделѣтии 24c25Vtš, **прѣнеоуделѣти:** прѣнеуделѣтии 24c25Vtš.  
**взразоумити:** вразъми 188a18Orb;  
**прѣвослоушати:** прѣвослѣшавъ 15c16Orb; **прѣвосчистити:** прѣвосчистим са 11a9Orb;  
**прѣпроводити:** прѣпроводити 11c21Orb; **прѣпрославити:**  
 прѣпрославимъ 211b11Orb; прѣпрославенъ естъ 101c15Orb.  
 Некои од двојнопрефиксираниите глаголи ги документираме само во Орб: **опрокажнѣти:** опрокажнѣвшъ доушъ 39c12Orb; **прѣвзискати:** прѣвзискать ... исправление 57a11Orb; **прѣвосватовати:** восвату ма прѣвосватоване 82c7Orb; **прѣвослоушати:** прѣвослѣшавъ та 15c16Orb; **прѣвудивити:** прѣвдивижъ са 76d20Orb.  
 Меѓу ретките зборови во триодот и минејот се присутни и лексеми со калкирана зборообразувачка структура пр. со префикс без-: **БЕСПЛЪТНО:** рождѣше се бесплътно 153d29Vtš; **БЕСЪРЕБРНО:** волѣзни бесребрно исцѣлите 41a13Vtš; **БЕСЪРЕБРНЫ:** врачю бесребрни 207a9Vtš.  
 Забележлива е поголемата фреквенција на сложенките, калки, образувани според грчки образец.  
 Сложените образувања со оглед на нивната застапеност и степенот на продуктивноста на компонентите и зборообразувачките форманти имаат значајна улога во поглед на збогатувањето на црковнословенскиот лексички фонд, на можностите за поголема изразност и разновидност во искажувањето. Од вкупно 135 сложенки во кои како прва компонента се јавува **весе-** дури 92 сложенки се карактеристични за химнографските текстови, од 214 со **бого-** 128, од 30 сложенки со **свѣто-** дури 25, од 110 со **мзного-** 31, од 54 со **добро-** 15 се јавуваат само во химнографските текстови итн.  
 Од аспект на зборообразувачката структура се изделуваат трикомпонентните сложенки: **БОГОБЛАГОДѢТНЫ:** богоблѣгодѣтнаа 232c34Orb, **ВЪСЕБЛАГОРОДНЫ:** всеблѣгородны 91a14Vtš; **ВЪСЕБЛАГОСЛОВЕННЫ:** всеблѣгоѣсловенаа 128d5Orb; **КРЪСТОВОГОРОДИЧНЫ:** крѣстѣовогородиченъ 10d28Orb; **КРЪСТОВОГОРОДИЧНО:** крѣстѣовогородично 47aVtš; **КРЪСТОВОГОРОДИЧНО:** 47bVtš;  
**ПРИСНОЖИВОДАТЕЛНЫ:** присноживодателныѣ 20a26Orb, **ПРИСНОЖИВОПОДАТЕЛЬ:** присноживоподате ла 20v23Zag; **ПРИСНОЖИВОТВОРИТИ:** присноживотвораши 154r22Hlud, **ПѢСНОСЛОВСОЛОВИТИ:** пѣснословослови 40b2Vtš, **ЧЕТВОРОДЕСАТОСВѢТЛИ:** четвородесетосвѣтли 2a7Vtš итн.  
 Впечатлива и карактеристична за химнографските текстови е употребата на сложенките што изразуваат голем интензитет на принакот и тоа: со прва компонента **ВЕЛЕ-/ВЕЛЬ-:** **ВЕЛЕГЛАСНО:** възнесѣте велегласно хвалы и мѣлитвы 45c32Orb; **ВЕЛЕГЛАСНО:** велегласно въспѣемъ 96d21Orb; **ВЕЛЕГЛАСНЫ:** славни и велегласни апѣстоли 61r20Zag; **ВЕЛЕМЪДРЪСТВОКАТИ:** велемоудрѣствоуѣтъ 181d32Vtš; **ВЕЛЕРѢЧЕННЫ:** сбравше се доуѣхови раздрѣшишоу доуѣхѣвноу велерѣчиво 195v14Zag; **ВЕЛЕРѢЧЕННЫ:** веледрѣжавномъ и зѣло чѣстномъ велми встроеномъ тивериакъ 179a35Orb.  
**ВЕЛЕСЛАВНЫ:** велеславни апѣстоли свѣати 63v23Bit; **ВЕЛЕКОУПИЦА:** быст велекоупица нарѣчѣннаа 69a28Vtš; **ВЕЛЪДРЪЖАВНЫ:** вельдрѣжавномъ и зѣло чѣстномъ велми встроеномъ тивериакъ 179a35Orb.  
 со прва компонента **ВЕЛИКО-: ВЕЛИКОВРѢМЕННЫ:** великоврѣмени вѣрни покажимъ въздрѣжаниемъ 83r23Zag; **ВЕЛИКОДОУШЕВНО:** нѣ мѣлите са апѣстоли великодѣшевно 56d8Orb; **ВЕЛИКОММЕНИТЫ:** просвѣщають нас въсегда чюдѣсь зарамы великоимениты 39a5Vtš; **ВЕЛИКОММЕНИТЫ:** члѣвѣче илѣ великоимените 197d8Vtš; **ВЕЛИКОРѢЧЕННЫ:** великорѣчива жзика 55r4Zag; **ВЕЛИКОРѢЧЕННЫ:** великорѣчиваго 5c17Orb, великорѣчивааго 31v31Saf. со прва компонента **ПАЧЕ-, ТРЪ-** со кои се потсилува значењето: **ПАЧЕЕСТЬСТВЕННЫ:** пачеестѣствено 181b24Vtš; **ТРЪБЛАЖЕННЫ:** радѣчи са крѣте живонсны и трѣблѣжены 82d13Orb; **ТРЪБОГАТНЫ:** трѣбогатни 178d17Vtš; **ТРЪВЕЛИКЪ:** трѣвелика 122d15Vtš; **ТРЪКЛАТЪ:** рци ми ш трѣклате 181a11Orb; **ТРЪСВѢТЛЪ:** безначална всна трѣсвѣтлы свѣтъ 144d12Orb; **ТРЪСИАННЫ:** трѣсвѣтлоне божство единоу сѣишоу зарѣу 21c13Vtš; **ТРЪСИАННЫ:** придиите любострадѣлци трисиани 47a8Vtš; **ТРЪСЛАВНЫ, ТРЪСЛАТЪ:** свѣтъ те трѣсианны въжеши вогородице 60c17Vtš; **ТРЪСЛАВНЫ, ТРЪСЛАТЪ:** трѣславни даръ

и принесѣте пастирѣ свирающе трисвѣтоуѣ пѣснь въспонте 90d13Vtš; **ТРЪВЕЗНАУАЛЪНЪ:** тръбезнауална славож штъѣца събезнауална бѣгоуѣ и сѣйна събезнауална и доуѣха сѣща 149r6Hlud;

тръсвѣтлоѣ бѣожство единоеу сѣнашоуѣ зароуѣ ѿ единого трисъставнаго бѣожства и соуѣсѣтеа 21c13Vtš.

Голем број сложенки со прва компонента **ЕДИНО-** се употребува за изразување на божествената природа на Св. Троица: **ЕДИНОРОДЪНЪ, ЕДИНЪНОРОЖДЕНЪНЪ:** слово си единопородное иже въ адрѣхѣ ѿчѣскихъ ѣтвержденно плътносно яви се 20c23Vtš; **ЕДИНОСЛАВИМЪ:** неизреуѣнаа троице единославима 175v8Hlud; **ЕДИНОУАУАЛНО:** троици единосѣстѣвенѣи кланѣж са въ бѣожествѣ шѣе и сѣине и сѣа тѣимъ доуѣхомъ единоплауално и единая власть надѣ всѣми владашиа 8r29Hlud; **ЕДИНОУАУАЛЪНЪ:** тръбезнауална славож штъѣца събезнауална бѣгоуѣ и сѣйна събезнауална и доуѣха сѣща единая въ ипостаси единоплауално безнауално бѣожество и сѣщество 149r6Hlud;

да раздрѣшж бесловеснѣж жзыкѣи • и покора бѣ-слова • безнауалноуѣ штъѣцоуѣ : тръсвѣтлоѣ гѣсподѣи • твоѣ единоплауално • ѿ свѣта сѣаетѣ оумъ нашѣ облистаж 73v27Hlud; **ЕДИНЪНОСЖЩЪНЪ:** единосѣщина еси сѣа тѣа троице 175v10Hlud, **ЕДИНОСЪЛИУЪНЪ:** троици поклонимъ са штъѣцоуѣ и сѣиноуѣ и доуѣхоуѣ бѣожноуѣ единосѣщномоуѣ штъѣцоуѣ же и сѣиноуѣ единосѣщноуѣ 78r36Hlud; **ЕДИНОЕЪСТѣВЪНЪ:** единосѣстѣвенно слово 21c13Vtš; троици единосѣстѣвенѣи кланѣж са 8r29Hlud, **ЕДИНОМЪСЪЛНО:** единомыслино въспѣваемъ гѣсподѣи слава тебѣ 146b30Orb.

Триодот и минејот изобилуваат со сложенки со прва компонента **СВѢТ-** или изведени форми од оваа основа<sup>20</sup>.

Пр. единствено во Ваташки минеј се документирани: **СВѢТОДАНИЕ:** троеимъ свѣтоданѣнемъ прихисно просѣщаѣми 46a19Vtš; **СВѢТОВИДЪНЪ:** двоице свѣтовиднаа 184d25Vtš; **СВѢТОДАТЕЛЪНЪ:** свѣтодателниа зарамы доуѣха просѣщаѣмъ 47c27Vtš; **СВѢТОЛИТИЕ:** новимъ свѣтолитиѣмъ вънезапоуѣ оуѣеници ѿсѣшѣше се! 214c26Vtš;

**СВѢТОЛОУУЪНЪ:** просѣтиль ѣси свѣтлоуѣниаи зѣенми 106d32Vtš;

**СВѢТОНОСИЦА:** дѣвѣи ликѣствоуѣте свѣтоносице 64b7Vtš; **СВѢТОПОДАТЕЛЪНИЦА:** свѣтоподателница 219d3Vtš;

**СВѢТОРОЖДЕНЪНЪ:** ѿ свѣторожденна шѣлака хриѣста оуѣеници носима 214b21Vtš;

**СВѢТОСИАНИЕ:** свѣтосѣанно живѣше властелски 223c14Vtš;

**СВѢТОЈАВЛЕНИЕ:** свѣтојавленѣе полоуѣише 99d23Vtš;

**СВѢТОЈАВЛЕНЪНЪ:** свѣтојавленно слѣице 160b13Vtš; единствено во Орбелскиот **СВѢТОВИДЪНИЕ:** свѣташе са свѣтовидѣниемъ 67c20Orb;

**СВѢТОВЪПЪЗТИТИ СА** нѣж тѣкмо свѣтовѣплъшь са за ны моуѣи чѣиѣста 50d15Orb; **СВѢТОНАСТАВЪНИКЪ:** свѣтонаставниѣе искоуѣсе 59d36Orb; **СВѢТОПЪРЪВОУИСТЪ:** свѣтопървоуѣиѣстаа похвало 50c26Orb; во Хлудовиот

**СВѢТОИСТОУЪНИКЪ:** свѣтоистоуѣникъ животѣнъ 10r23Hlud; **СВѢТОНОСЪНИКЪ:** климентѣ свѣтоносѣе игнатѣе 177v16Hlud; **СВѢТООБРАЗЪНО:** свѣтообразно доуѣха бѣагодати да исѣалѣеть 170v11Hlud; **СВѢТОСЪНИТИЕ:** бѣожнемъ сѣианѣемъ трѣслѣуѣнаго свѣтосѣнитѣа 177r10Hlud,

односно единствено во химнографски текстови **СВѢТОЗАРЪНЪ:** ношѣ свѣтозарна 211b13Orb; ношѣ свѣтозарнѣж 138v27Hlud; **СВѢТЛО** да свѣтоноситѣ 6d16Vtš; **СВѢТОНОСЪЦЪ:** свѣтоносѣцъ 147v37Hlud;

свѣтоносѣцъ проидѣ ис тебе великое слѣице хриѣстоуѣ 182v8Zag, климентѣ свѣтоносѣе игнатѣе бѣогѣносѣе методѣе 177v16Hlud;

свѣтоносѣцъ билъ ѣси мирѣж 77b15Vtš; **СВѢТОПЪРИЕМЪНЪ:** свѣтоприемнѣж свѣшж сѣшимъ въ тѣмѣ яви са 127d14Orb; свѣтоприемни свѣшж сѣшимъ въ тѣмѣ явлѣшж са 56v35Hlud;

свѣтоприемнаа нетѣвѣнаа ѿженѣи шѣлакъ страѣсты 57a14Vtš.

Химнографските текстови од македонска редакција овозможуваат следење на јазичните промени, што под влијание на народните говори навлегуваат во писмениот јазик, а со своите специфични лексички и зборообразувачки особености на своевиден начин ги збогатуваат сознанијата за црковнословенскиот лексичкиот фонд како дел од корпусот на Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција.

<sup>20</sup> Епитетот светлина во буквална и во метафорична смисла е одлика на Климентовиот индивидуален стил. Климент покажал вистинска виртуозност во изборот на словенските синоними на поимот на светлината и во формирањето на зборообразувачки модели од овој корен (Илиевски, 1995: 43).

## Литература

- Десподова В.* Префиксни лексички варијанти во македонските средновековни евангелија / В. Десподова // Македонски јазик XXXII-XXXIII. Скопје, 1982. С. 187-192.
- Илиевски Хр.П.* Метафората светлина во химнографијата на словенските првоучители и нивните ученици / Хр.П. Илиевски // Културен живот. Скопје, 1995. Б. 5-6. С. 42-48.
- Макаријоска Л.* За префиксираните глаголи во македонските псалтири / Л. Макаријоска // XXI научна дискусија на XXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје, 1995. С. 35-44.
- Макаријоска Л.* Лексичкиот систем на црковнословенскиот јазик во Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција / Л. Макаријоска // XXXIII научна конференција на XXXIX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје, 2007. С. 195-202.
- Поп-Атанасов Г.* Прилог кон проучувањето на таканаречениот “Ваташки општ минеј” / Г. Поп-Атанасов // Македонскиот јазик од Мисирков до денес. Скопје: ИМЈ, 1996. С. 69-77.
- Поп-Атанасова С.* Лексиката на македонската црковна поезија / С. Поп-Атанасова. Скопје, 2002.
- Поп-Атанасова С.* За некои јазични карактеристики на преписите на Климентовите химнографски дела од македонска редакција / С. Поп-Атанасова // Литературен збор. Скопје, 2005. Б. 4-6. С. 35-42.
- Поп-Атанасова С.* За некои поретки лексеми во Климентовото поетско творештво / С. Поп-Атанасова // Кирилometодиевистика. Скопје, 2005. Б. 3. С. 121-126.
- Ribarova Z.* Parimejní text v Orbelském triodu / Z. Ribarova // Slavia. 1992. 61, seš. 4. S. 435-440.
- Рибарова З.* Кирилometодиевската традиција во паримејниот текст од триодите Орбелски и Хлудов / З. Рибарова // Реферати на македонските слависти за XI меѓународен славистички конгрес во Братислава. Скопје: МАНУ, 1993. С. 91-98.
- Рибарова З.* Црковнословенските текстови како извори за историјата на македонскиот јазик / З. Рибарова // Педесет години на македонската наука за јазикот. Скопје: МАНУ, 1997. С. 51-56.
- Рибарова З.* Принципи на палеословенистичка лексикографија и Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција / З. Рибарова // XXXIII научна конференција на семинарот за македонски јазик, литература и култура. Скопје, 2007. С. 189-194.
- Русек Ј.* Евангелските части в триодите и нај-ранните преводи на евангелието / Ј. Русек // Paleobulgica. Старобългаристика. София, 1991. XV, 1.
- Тотоманова А.М.* Правописните особености на Орбелски/ триод и фонетичната система на говора, отразен в него / А.М. Тотоманова // Кирило-Методиевски студии. София, 1991. Кн. 8.
- Црвенковска Е.* Загрепски триод / Е. Црвенковска // Стари текстови. Скопје: ИМЈ, 1999. VI.
- Црвенковска Е.* Јазикот и стилот на триодот / Е. Црвенковска. Скопје, 2006.
- Црвенковска Е.* Химнографското творештво на Св. Климент и Св. Наум Охридски / Е. Црвенковска // Св. Наум Охридски – живот и дело. Скопје, 2006 С. 47-53.
- Џубалевска М.* Ваташкиот минеј (со посебен акцент врз лексиката): докторска дисетација (ракопис) / М. Џубалевска. Скопје, 2007.